

YU ISSN 0351 — 7926

**G O D I Š N J A K
G R A D S K O G
M U Z E J A
V A R A Ź D I N**

broj 7

V A R A Ź D I N 1 9 8 5.

Uredništvo:

Antica Bregović, Marina Šimek, Ljerka Šimunić, Jasna Tomičić

Za nakladnika:

Jasna Tomičić

**U povodu 40-godišnjice oslobođenja zemlje i 60-godišnjice postojanja
Gradskog muzeja Varaždin**

Pokroviteljstvo:

CONING Varaždin

CROATIA ZO osiguranja Zagreb — filijala Varaždin

NISRO »Varaždin«, Varaždin

OSIZ za obrazovanje radnika za samoupravljanje Varaždin

PPK KOKA Varaždin

PTT saobraćaj Varaždin — OUR TELEKOMUNIKACIJE

SIZ u oblasti kulture općine Varaždin

VAMA Varaždin — RZ ZAJEDNIČKI POSLOVI

VARKOM Varaždin

VARTILEN Varaždin

Lektura i prijevod:

Bosiljka Paska (hrvatski)

Zoran Dučakijević, Mirko Malez (engleski)

Doris Baričević, Ladislav Šaban, Silvija Šamarija i Marina Šimek (njemački)

Godišnjak je tiskan u 1000 primjeraka

Tisak: NISRO »Varaždin«, Varaždin

S A D R Ź A J

Jasna Tomičić, Gradski muzej Varaždin Šezdeset godina Gradskog muzeja Varaždin Sechzig Jahre Stadtmuseum Varaždin	5
Mirko Malez, Zavod za paleontologiju i geologiju kvartara istraživačkog centra JAZU Spilja Vindija kao kultno mjesto neandertalaca The Vindia cave as a cult place of a neanderthal man	31
Marina Šimek, Gradski muzej Varaždin Kameni Vrh Kameni Vrh	49
Josip Crnički, Rudarsko geološko naftni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, OOUR Studij geotehnike Varaždin Petrografski opis artefakata s nalazišta Kameni Vrh kod Lepoglave Petrographische Beschreibung der Artefakte der Fundstelle Kameni Vrh bei Lepoglava	81
Željko Tomičić, Muzej Međimurja Čakovec Osvrt na jedan skupni nalaz antičkog novca iz Međimurja . . . Rückblick auf einen Gruppenfund Antiken Geldes aus Međimurje	87
Gustav Piasek, Medicinski centar Varaždin Nekoliko podataka o komunalnim, sanitarnim i socijalnim prilikama Varaždina u drugoj polovici XVIII stoljeća Einige Angaben über die Kommunalen, Sanitaren und sozialen Verhältnisse in Varaždin in der zweiten Hälfte des 18. Jhd.	97
Stjepan Hajduk, Zavičajni muzej Varaždinskih Toplica Prilog istraživanju povijesti pučkog školstva u Varaždinskoj županiji Beitrag zur Untersuchung der Geschichte des Volksschulwesens in der Varaždiner Gespanschaft	107
Ivanka Štager, Gradski muzej Varaždin Tarifni pokreti i štrajkovi radnika u Varaždinu 1919—1929. godine Tarfbewegungen der Arbeiterstreiks in Varaždin von 1919 bis 1929	121
Miroslav Klemm, Gradski muzej Varaždin Zbirka pečatnjaka Gradskog muzeja Varaždin Eine Petschaftssammlung des Museums der Stadt Varaždin	133

Doris Baričević, Arhiv za likovne umjetnosti JAZU	
Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka pred varaždinskim Starim gradom	151
Eine steinerne Statue des hl. Johannes von Nepomuk vor der alten Burg in Varaždin	
Ladislav Šaban, Zagreb	
Dva Josipa Pape posljednji graditelji orgulja u Varaždinu	161
Zwei namens Josef Papa, die letzten Orgelbauer in Varaždin	
Tihomil Stahuljak, Filozofski fakultet Zagreb	
Pustolovine jednog ljubitelja stare odjeće i nošnje u poslijeratnome Varaždinu	177
Die Abenteuer eines Liebhabers alter Bekleidung und Trachten in Varaždin nach dem Kriege	
Ljerka Albus, Gradski muzej Varaždin	
Narodna nošnja varaždinskog kraja	191
Die Volkstracht der varaždiner Gegend	
Marijan Kraš, Varaždin	
Bednjunsko ženidbo — Bednjanska svadba	207
Die Hochzeit von Bednja	
Antica Bregović, Gradski muzej Varaždin	
Zbirka Carabida Entomološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin	221
Sammlung Carabidae der Entomologischen Abteilung des Stadtmuseums Varaždin	

NARODNA NOŠNJA VARAŽDINSKOG KRAJA

Narodna nošnja varaždinskog kraja malo je dosada istražena. Obrađen je jedan dio varaždinske okolice. Profesor Vitomir Belaj¹ obradio je nošnju s područja Bednje, a prof. Libuše Kašpar² nošnju okolice Varaždina.

U varaždinskom kraju za izradu odjeće i ostalih tekstilija, služilo je do konca 19. st. i početka 20. st. platno izrađeno od domaćih sirovina, najčešće od konoplje, rjeđe od lana. Ponekad se domaća zapredena nit miješala sa kupovnim pamukom te se tako dobivalo više vrsta platna.

Posao oko obrade biljnih sirovina od sijanja do predenja odvijao se u rukama žena, dok su se snovanjem i tkanjem bavili poluprofesionalni tkalci. Daljnji proces rada u izradi odjeće od krojenja platna, šivanja i ukrašavanja bio je ženski.

Za zaštitu od hladnoće i muškarci i žene nosili su razne vunene, sukne i krznene dijelove odjeće, a kupovali su ih redovito kod obrtnika krznara i suknara i to u gradu ili na sajmovima.

Glavni dijelovi muške nošnje do vremena između dva svjetska rata su hlače (GAČE, BRGUŠE), košulja (RUBAČA) i prsluk (LAJBEC, LAJBEC), GAČE redovito završavaju resama, a dužina nogavica dopire do poda, dok se zimi uvlače u čizme. Povrh GAČA oblači se RUBAČA koja pada preko bokova. Rukavi su široki i u zapešću manšetom stegnuti. Prsni prorez je ili u sredini ili sa strane, što ovisi o smještaju ukrasa. Prorez je nekada bio na leđima. Uz ove dijelove nošnje, koji su od domaćeg debljeg konopljinog platna, na RUBAČU se nosio LAJBEC — prsluk od kupovnog sukna. Za zaštitu od hladnoće zimi su nosili SURKU od bijelog sukna ili, rjeđe, KOŽUH.

Osnovni dijelovi ženske nošnje su bluza (OPLEČEK ili RUKAVCI) i RUBAČA — suknja s naramenicama (RANCI), ili sa gornjim dijelom u vidu prsluka. U nekim selima nosio se mali prslučić LAJBEC (Nedeljanec, Ludbreg, Ljubešćica), preko kojega se polagala u trokut složena marama, zvana TIBETNI RUBAC. U novije vrijeme nosi se široka KIKLJA LEGANICA od kupovnog materijala.

Na glavi su udate žene nosile male kapice POCULICE, koje su bile ukrašene vezom i kukičastom čipkom. U svečanim prilikama, do vremena između dva svjetska rata, na POCULICU se polagala marama (PEČA), koja je bila ili četvrtastog oblika (često od kupovnog tila), ili pravokutnog oblika, tkana od domaćeg platna, sa dvije okomite utkane crvene pruge na užim

1) Belaj Vitomir: Pripremanje i obrada lana i konoplje za dobivanje pređe u okolini Varaždina, Godišnjak Gradskog muzeja 2-3, Varaždin 1962—63.

Belaj Vitomir: Neki renesansni elementi u seljačkoj nošnji iz okolice Bednje, Godišnjak Gradskog muzeja 2-3, Varaždin 1962—63.

2) Kašpar Libuše: Nošnja varaždinskog kraja, Varaždinski zbornik, Varaždin 1983.

stranama (Ljubešćica). U posljednje vrijeme žene pokrivaju glavu tvorničkim maramama. Preko POCULICE vezala se i marama od žučkastog brokata KRUNAC (Maruševac), koja je dobila ime po cijeni od jedne krune.

U nekim selima za vrijeme hladnih zimskih dana, žene su nosile razne deblje predmete. Tako su do konca 19. st. bili u upotrebi ZOBUNI — prsluci od debele bijele vune, bez rukava (Varaždinske Toplice, Bednja), čija dužina dopire do ispod bedara. Rijetki primjeri ženskih ZOBUNA očuvani u muzejima, predstavljaju unikate. Ukrašen im je bio nešto više od pojasa u vidu pruga crvene, smeđe i crne boje. Na prsima ZOBUNA nalazi se i ukras izveden ukrašavanjem sukna i to najčešće u crvenoj i plavoj boji. Do vremena između dva rata, nosio se kratki kaputić zvan SURKA (Varaždinske Toplice, Bednja, Maruševac), dugih rukava, stegnut u pasu. Nakon toga umjesto tradicijske SURKE, služe razni kaputići kao tzv. BAJKA (Ludbreg, Nedeljanec) od kupovnog prugastog materijala, dugih rukava, bez ovratnika, a sezali su malo do ispod struka. Druga vrsta oblačila su BEKEŠI (Nedeljanec, Ludbreg, Varaždinske Toplice), od kupovnog crnog pliša ili sukna, postavljeni ili obrubljeni crnim krznom ili njegovom imitacijom. U okolici Varaždinskih Toplica susreće se i naziv CUBAJKA. Ove vrste kaputića radili su krojači u gradu.

Nošnja varaždinskog kraja danas je gotovo zaboravljena. Muška nošnja počela se postepeno napuštati već na početku 20. st. dok se ženska nošnja zadržala duže, sve do iza Drugog svjetskog rata. Od tog vremena sve više u odjeću ulaze razne manufakturne tkanine i proizvodi. Nekadašnje dijelove nošnje od domaćeg platna, zamjenjuje odjeća izrađena od raznih tvorničkih tkanina. Tako se javljaju kombinacije dijelova nošnje od konopljinog ili lanenog platna (npr. RUBAČA), dok je gornji dio bluza (RUKAVCI) i pregača FERTUN od crnog glota, šarenog batista i dr. Time narodna nošnja gubi izvornost i skladnost, a tradicionalan način odjevanja nestaje. Jedino se u selima udaljenijim od središta i glavnih puteva, nošnja zadržala nešto dulje. Danas se u okolici Varaždina samo starije žene oblače na tradicionalan način. Žene uglavnom nose odjeću od jeftinijih tvorničkih tkanina, koje samo u pojedinim detaljima slijede tradicijski kroj i stil odjevanja. Ovakve pojave rezultat su nagle urbanizacije našega sela i prodora novih impulsa iz grada.

VEZ I UKRAŠAVANJE NA PLATNU

Vez je rukotvorska vještina ukrašavanja tekstila provlačenjem niti pomoću igle po zadanoj podlozi.

Nošnja varaždinskog kraja pripada tzv. panonskom tipu nošnje, vrlo je jednostavna u osnovi bez ukrasa, iako postoji tendencija ukrašavanja. Kao prvi ukras ovog platnenog ruha javlja se nabiranje skuta i ponekad rukava na oplećju, a kao drugo je ukrašavanje vezom na osnovno platno.

Ukrašavanje odjeće vezom na platnu obavljale su žene na tradicijski način. Vezilačko umjeće prenosilo se iz generacije na generaciju, zadržavajući stare motive i tehniku rada i prisvajajući nove. Kreativnije žene unosile su u radu ponekad svoje lične elemente i to najviše u ornamentu.

Prvobitno u velikim seoskim zadrugama, žene su vezle za svoje potrebe i potrebe obitelji. U predahu od drugih kućanskih i gospodarskih poslova žene su vezle na domaćem konopljinom i lanenom platnu, a prodorom tvorničkih proizvoda i na tanjem kupovnom platnu, na kojemu su ostavljale trag svoga umjeća u skladu boja i ljepoti motiva. Vezom su se najviše ukrašavali odjevni predmeti — dijelovi nošnje (muške, ženske i dječje rubače, ženska oglavlja, pregače i prsluci), dok su upotrebnici predmeti, kao što su ručnici, stolnjaci, plahte i dr. na ovom području rjeđe vezom ukrašeni.

Raspadom seoskih zadruga u 19. st. dolazi i do pada aktivnosti vezenja što uvjetuje pojavu poluprofesionalnih vezilja koje često rade po narudžbi. Utjecaj grada osjeća se kako u motivima veza, tako i u materijalu po kojem se veze.

Za vezenje se koriste pamučni konac, vuna i svila, a u posljednje vrijeme i razni sintetički konac. Slavica Strmečki (rođ. 1923. god.), iz sela Vrbno, koja danas živi u Varaždinu, sjeća se da je njena baka konac kupovala u gradu.

U zagorskoj nošnji, pa tako i u nošnji varaždinskog kraja prevladava ukras izveden bijelom bojom, koji nošnji daje posebnu profinjenost i eleganciju, premda nalazimo i ukrase izvedene crvenom i plavom niti, te raznobojne ukrase izvezene koncem raznih boja. Ta se pojava naročito uočava u posljednje vrijeme.

U ženskoj nošnji vez nalazimo na RUBAČI oko prsnog proreza i na stražnjem dijelu skuta, dok je prednji dio neukrašen zbog vezanja pregače (FERTUNA) koja bi ga pokrila. Na RUBAČAMA zapažamo tri varijante prsnog proreza. Kod jednih prorez ima ravan rub, kod drugih je cik-cak (NA ZUPCE), a kod trećih je na ravan rub prišivena kukičana ili kupovna čipka. Na RUKAVCIMA vez je smješten oko ruba rukava koji su vrlo široki i tankom uzicom vezani iznad lakta. Vez može biti i na ovratniku ako ga ima. FERTUN se ukrašava uz rubove ili je vez rasut po cijeloj površini.

Kod muške nošnje RUBAČA je ukrašena na prsnom prorezu i na manšetama, dok su GAČE ukrašene jednostavnim raspletom uz rub nogavica koje redovito završavaju resama.

Vez nalazimo i na oglavljima udatih žena. Ovdje se izdvajaju POCULICE ukrašene raznobojnim i raznovrsnim motivima, smještenih uz rub oglavlja ili pokrivaju cijelu površinu. Neke od njih osim vezom ukrašene su i kukičastom čipkom kojim je rub POCULICE oivičen.

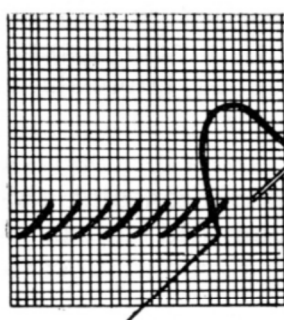
Bogatstvo ideja i mašte vezilja da oglavlje učini ljepšim, pokazuju i PEČE — marame od kupovnog tila. Ukrašene su provlačenjem niti po mrežastoj podlozi, što oku promatrača daje dojam da se radi o čipki. Osim bijelog i crvenog konca, šarenilost boja postiže se upotrebom plave i žute niti. I na KRUNAŠIMA vezeni ukras se nalazi na onom dijelu koji se spušta niz potiljak.

a) TEHNIKE VEZA

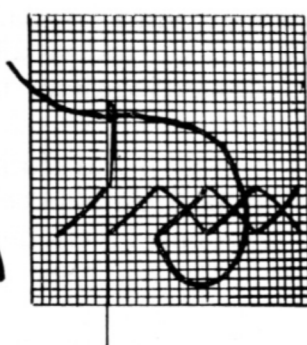
Na nošnjama varaždinskog kraja zamjećuje se velika raznolikost vezilačkih tehnika i njihovih međusobnih kombinacija, pa svaki dio odjavnog

predmeta posjeduje izuzetnu umjetničku vrijednost. Prema tome možemo izvršiti klasifikaciju veza po tehnikama veza na:

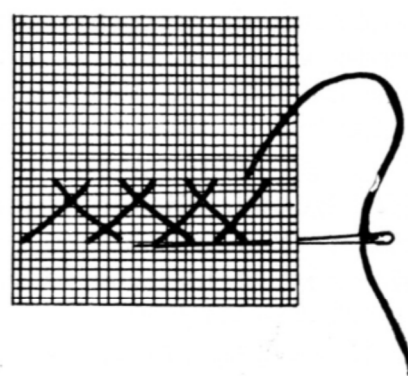
- a) vez brojem
 - b) vez po pismu
 - c) bijeli vez
 - d) našivanje manufakturnih vrpca
 - e) aplikacija
- a) Vez brojem izvodi se na taj način da se iglom nit provlači preko nekoliko odbrojanih niti podloge, a dijeli se na: kosi plosni bod, križići, rastegnuti križići, pisanac, plosni vez brojem, otkanica.

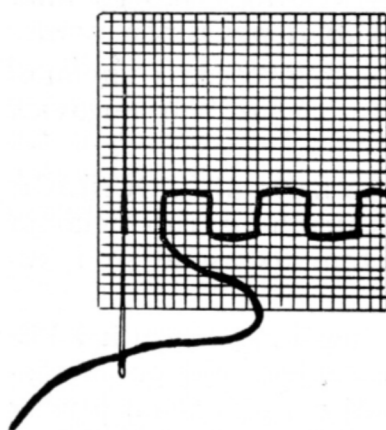
kosi plosni bod

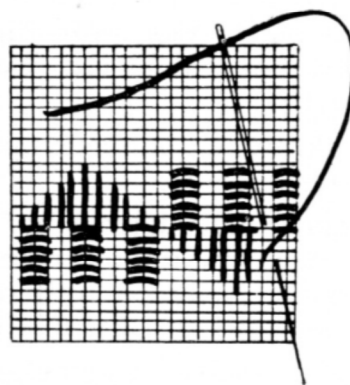
križići

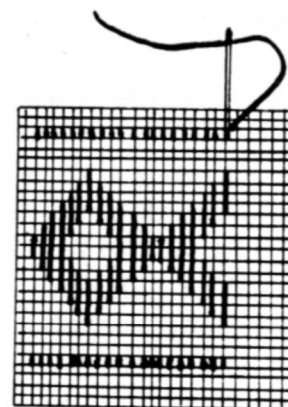
rastegnuti križići

pisanac

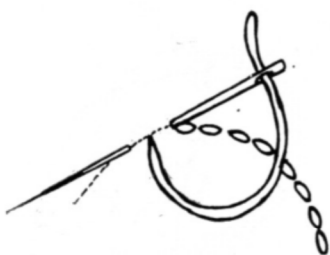

plosni vez brojem

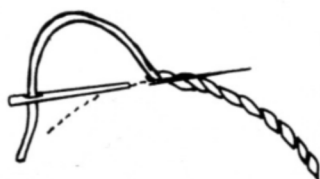

utkanica

- b) Kod veza PO PISMU nit se iglom provlači po prethodno nacrtanom ornamentu na podlozi koji se ovičuje ili ispunjava, a dijeli se na: zrnčani bod, ovijanac, lančanac, obamet, pečki vez, plosni vez po pismu (u varaždinskom kraju zvan ZAGORSKI), ŠTEPANEC (šivačim strojem).

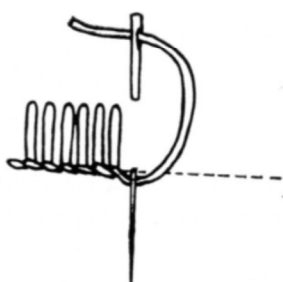
zrnčani bod

ovijanac

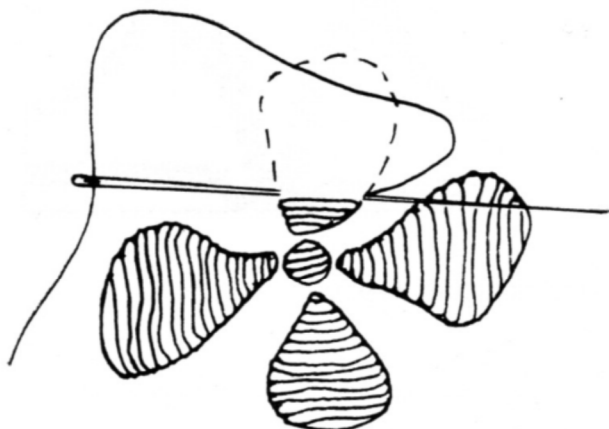
lančanac

obamet

pečki vez

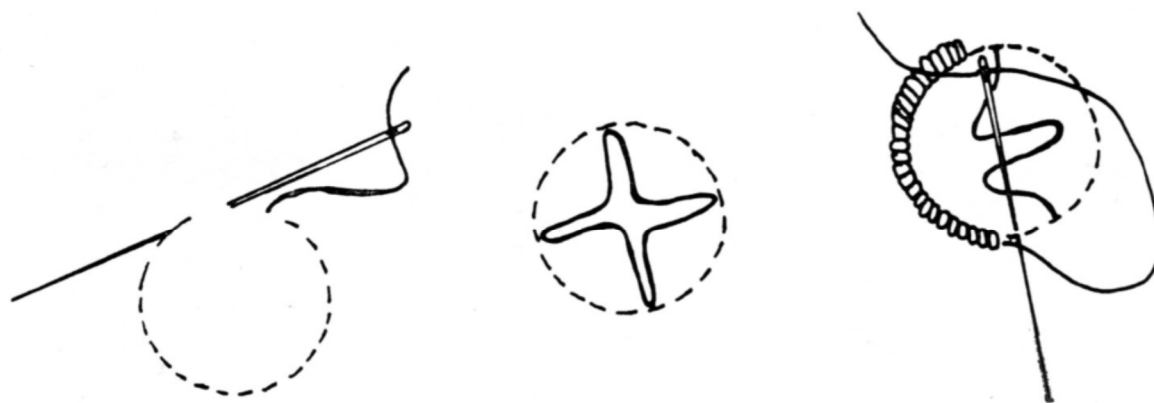

plosni vez po pismu
(ZAGORSKI)

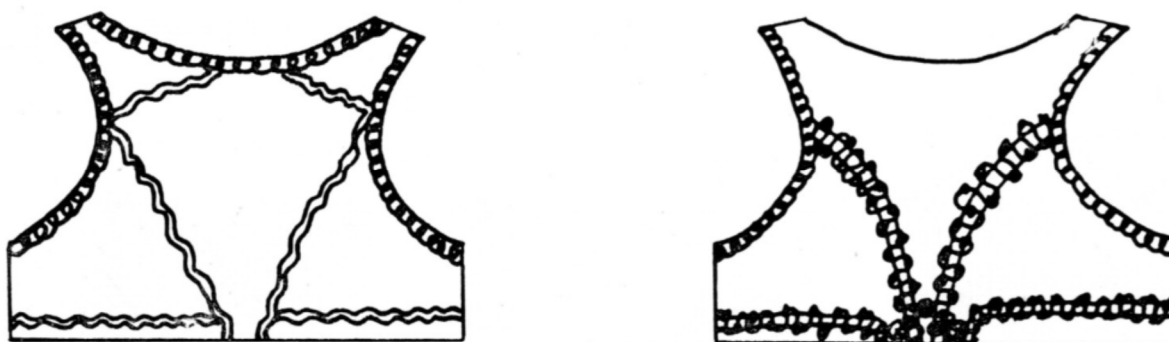
STEPANEC

c) BIJELI VEZ — kod ove vrste veza samo ime govori da se za izradu koristi bijeli pamučni konac. Osnovne tehnike ovog veza su bušeni vez (šlinga) i rasplet.

bušeni vez

- d) Našivanje manufakturnih vrpca primjenjuje se kod manjih dijelova nošnje (poculice, prsluci) na taj način da se na podlogu prišivaju.

primjer prišivanja manufakturnih vrpca

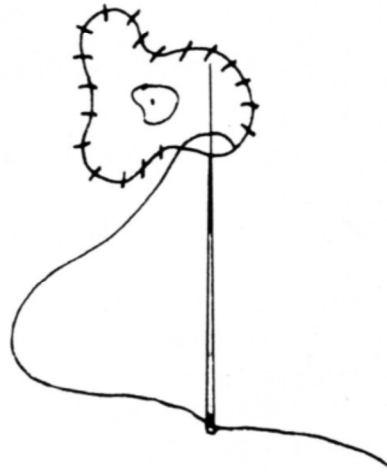
- e) Aplikacija je način ukrašavanja suknenih i kožnatih dijelova muške i ženske nošnje, koji su se nosili na platnenom ruhu za hladnijeg vremena. To je tehnika ukrašavanja, gdje se prišivanjem raznih oblika komadića kože po koži, sukna po suknu i različitih gajtana postiže posebna ljepota ukrasa. Uz aplikaciju javlja se i vez po suknu i koži. Ove tehnike ukrašavanja koristili su seoski i gradski obrtnici sukarni i kožuhari koji su za potrebe seoskog stanovništva, po narudžbi izrađivali razne odjevne predmete. Na varaždinskom području zastupljena je aplikacija sukna po vuni (ZOBUN), sukna po suknu (SURINA) i kože po koži (KOŽUH).

ZOBUN — 19.st. iz sela Novaki

Opis predmeta: dugi prsluk, tkan od domaće vune u selu Žarovnici, dopire do ispod bedara, osnova bijela boja

Ukras: malo niže od pasa utkane su pruge u crvenoj, smeđoj i crnoj boji, na prsnom dijelu su crvene suknene aplikacije, a uz donji rubni dio crvene i plave aplikacije

Ornamentika: geometrijski i biljni ornament

SURINA³ — 19. st. iz sela Ključ

Opis predmeta: kratki muški kaput od bijele čoh (darovca), dugih rukava s malim ovratnikom

Ukras: aplikacija sukna po suknu pri rubu prednjeg dijela, u vidu ravne i valovite trake, crvene boje, istom suknenom tkaninom obrubljeni su rubovi rukava, ovratnika, leđnog i prednjeg dijela

Ornamentika: geometrijski motiv

3) SURINA I KOZUH biti će ponovno spomenuti i crtežom prikazani u poglavlju »Vez i ukrašavanje na suknu i koži,« jer osim aplikacijom ukrašeni su i vezom

KOŽUH³ — 19. st. iz sela Ključ

Opis predmeta: kratki kaput smeđe boje, dugih rukava, rubovi i đepni otvori obrubljeni su smeđim krznom, odjevni predmet od kože

Ukras: aplikacija kože po koži crvene boje, raznobojne kožne trake provučene kroz četvrtaste otvore (uz rub), daju šarenost kolorita u diskretnim kvadratićima, duž ramena crveni kožni izresci

Ornamentika: motiv srca, valovite trake

B) ORNAMENTIKA VEZA

Motivi koji su se vezli na domaćem platnu i kojima se nošnja ukrašavala vrlo su raznoliki. Na varaždinskom području koristili su se:

1) geometrijski i geometrizirani motivi:

ravne linije, cik-cak linije, osmerokrake zvijezde, sroliki motivi, zvijezde u obliku cvijeta, zavojite kuke u nizu

Iz ove grupacije posebno treba istaknuti motiv srca, vrlo česti ornament na nošnjama ovog kraja. Susrećemo ga gotovo na svim vrstama ženskih i muških oblačila, pa ga možemo smatrati regionalnim obilježjem. Isto tako vrlo omiljeni motiv je osmerokraka zvijezda (nalazimo je i na tkanom materijalu), rađena s niti crvene i bijele boje, a predstavlja izuzetan primjer zakašnjelog renesansnog dekora koji se kod nas toliko udomaćio da ga smatramo tipičnim folklornim ornamentom.

2) biljni motivi:

cvjetna grančica, cvjetna grančica s listićima, listići u nizu, stilizirana granata

Ova vrsta ornamenta prezentirana je cvjetnim granama u nizu i manjim kiticama cvijeća. Upotrebom niti u više boja, postignuta je posebna šarolikost motiva. Ovdje je zastupljena najveća raznolikost kombinacija tehnika veza PO PISMU. Pored domaćeg platna vezlo se po finom kupovnom bijelom platnu, crnom glotu i šarenom batistu.

3) zoomorfni motivi:

lik pijetla

U bogatstvu geometrijskih i biljnih ornamenta u istraženom tekstilnom materijalu izuzetak predstavlja FERTUN ukrašen zoomorfnim prikazom. To je jedini primjerak ove vrste koji etnografski odjel Gradskog muzeja Varaždin posjeduje. Karakteristika ukrasa je ta da se uz biljni i geometrijski ornament javlja vrlo lijepi prikaz pijetla izveden tehnikom obameta i plosnim bodom po pismu. Budući da osim inventarnog broja nema nikakvih drugih podataka, teško je bilo što reći o njegovoj provenijenciji. S niti u više boja (crvena, plava, žuta, zelena), vez je izrađen na crnom glotu, što nas upućuje da je ovaj odjevni predmet novijeg datuma.

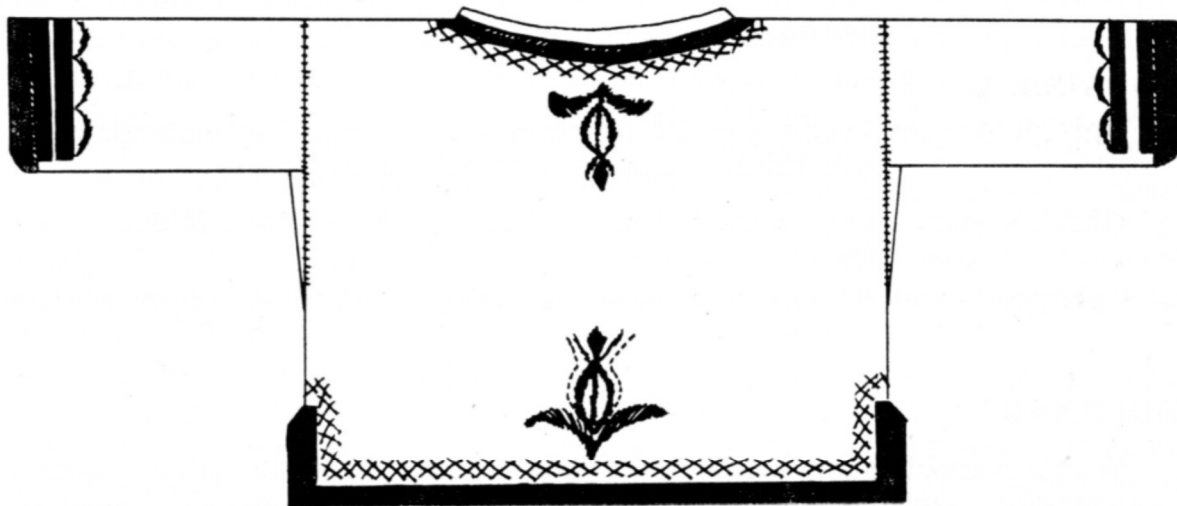
VEZ I UKRAŠAVANJE NA SUKNU I KOŽI

Predmeti koji su se nosili za hladnih zimskih dana nisu radile domaće žene, već gradski majstori: suknari, kožuhari i krojači.

SURINA³ muška: rad majstora suknara

Ukras: izvezen crvenom vunom na prsnom dijelu, uz rub rukava, na leđnom dijelu uz vratni izrez i po sredini leđnog dijela, od tehnika korišten je plosni vez po pismu, rastegnuti križići i bod provlačenja

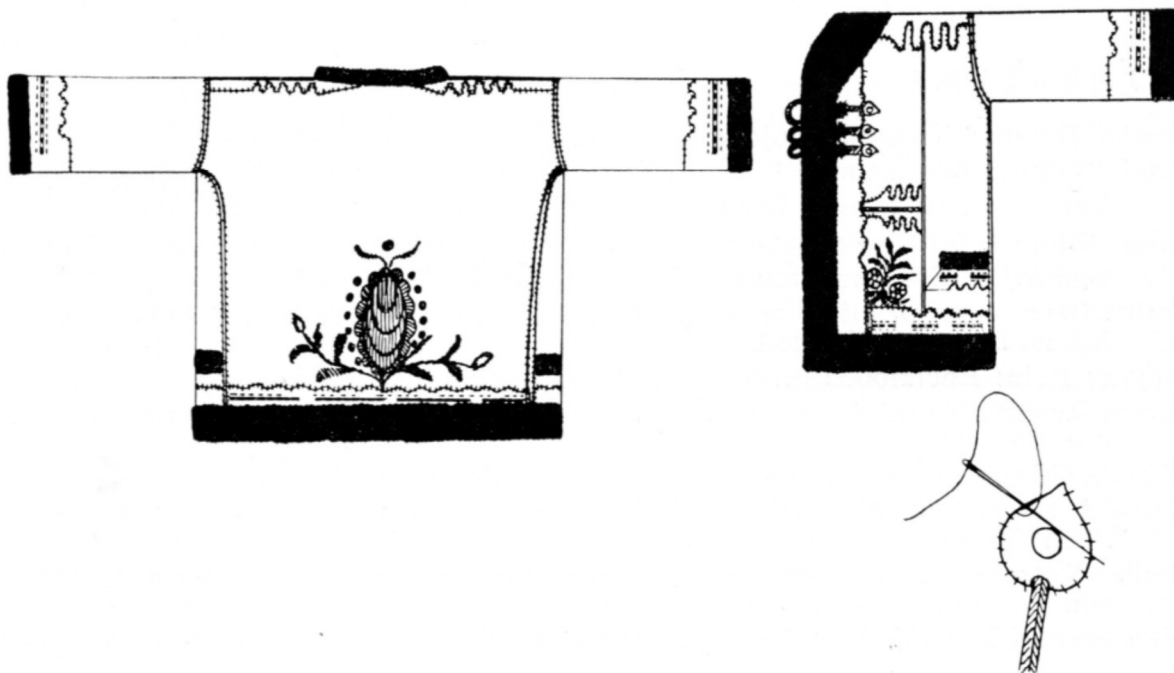
Ornamentika: rozete, biljni ornament—stilizirani ljiljan

KOŽUH³ muški: rad majstora kožuhara

Ukras: vunom u više boja izvezen je tehnikom plosnog boda

Ornament: biljni

Razne kaputiće od kupovnog materijala izrađivali su krojači. To su bile SURKE, BAJKE, BEKEŠI ili CUBAJKE. Ove vrste ženskih odjevnih predmeta u pravilu nisu bili vezom ukrašeni.

SURKA: poč. 20. st.

Opis predmeta: kratki kaputić stegnut u pasu, dugih rukava, od crnog glota ili pliša,

Ukras: sa svake strane prednjice ima po dvije samtaste pruge, obrubljena je samtom

BAJKA: poč. 20. st.

Opis predmeta: kratki kaputić od crveno-crno prugastog materijala, dugih rukava, iznutra vatiran, bez ovratnika

BEKEŠ: poč. 20. st. izradio krojač Prstec iz Varaždina, Milička ulica, oko 1906. g.

Opis predmeta: od fine crne kupovne tkanine, obrubljen crnim krznom

ZAKLJUČAK

Nošnja varaždinskog kraja panonskog je tipa, ruho se ističe bjelinom i skromnošću izgleda. Pojava individualnog zanatstva (obučari, remenari, čohaši, suknari, kožuhari) javlja se u gradovima (Zagreb, Varaždin, Krapina). Njihovi proizvodi namjenjeni su prvenstveno gradskom stanovništvu, ali ih kasnije preuzima i selo i pojedini majstori prilagođavajuću se potrebama seoskog stanovništva. Trgovanje na sajmovima i zanatstvo, u okvirima skromnih ekonomskih prilika Zagorja, uvjetovali su prilagodbe koje su mogle zadovoljiti stanovništvo širih područja sjeverozapadne Hrvatske, pa tako i varaždinskog kraja.

LITERATURA

- Ivanka Bakrač: Narodna umjetnost Jugoslavije, Beograd 1980. god.
 Belaj Vitomir: Pripremanje i obrada lana i konoplje za dobivanje pređe u okolici Varaždina, Godišnjak Gradskog muzeja 2-3, Varaždin 1962—63. god.
 Belaj Vitomir: Neki renesansni elementi u seljačkoj nošnji iz okolice Bednje, Godišnjak Gradskog muzeja 2-3, Varaždin 1962—63. god.
 Katica Benc: Neki primjeri materijalne kulture Hrvatskog zagorja, Etnološki pregled 14, Beograd 1977. god.
 Judy Brittain: Enciklopedija ručnih radova, Zagreb 1980. god.
 Nerina Eckhel: Narodni vez na starom i novom ruhu, Etnografski muzej, Zagreb 1984. god.
 Milovan Gavazzi: Hrvatska narodna umjetnost, Zagreb 1944. god.
 Libuše Kašpar: Tekstilno rukotvorstvo varaždinskog kraja, katalog izložbe, Varaždin 1978. god.
 Libuše Kašpar: Nošnja varaždinskog kraja, Varaždinski zbornik, Varaždin 1983. god.
 Jelka Radauš Ribarić: Narodni vezovi Hrvatske, Grafički zavod Hrvatske 1976. god.

DIE VOLKSTRACHT DER VARAŽDINER GEGEND

ZUSAMMENFASSUNG

Im Bereich von Varaždin wurde zur Herstellung von Kleidung und anderen Textilien bis Ende des 19. Jhd. und Anfang des 20. Jhd. Leinen aus einheimischen Rohstoffen verwendet, meistens aus Hanf, weniger aus Flachs.

Manchmal wurde die einheimische gesponnene Faser mit gekaufter Baumwolle gemischt, so dass man mehrere Arten von Leinen erhielt.

Hauptbestandteile der männlichen Kleidung in der Zeit zwischen zwei Weltkriegen sind Hosen (GAČE, BRGUŠE), Hemd (RUBAČA) und Weste (LAJBEC). Hauptbestandteile der weiblichen Kleidung sind Bluse (OPLEČEK oder RUKAVCI) und RUBAČA—Rock mit Trägern (RANCI) oder einem Oberteil ähnlich einer Weste. In einigen Dörfern wurde eine kleine Weste (LAJBEC) getragen, über der man ein dreieckiges Tuch, genannt TIBETNI RUBAC, trug. Auf dem Kopf trugen verheiratete Frauen eine kleine Kappe POCULICU, über die sie oft ein Tuch PEČA banden.

Zusätzliche Teile der Kleidung, die in den kalten Wintertagen getragen wurde, stellten nicht die einheimischen Frauen her, sondern verschiedene dörfliche und städtische Handwerker, Tuchmacher, Gerber und Schneider, die auf Bestellung für den Gebrauch der dörflichen Bevölkerung verschiedene SURKE, KOŽUHE, ZOBUNE, BEKEŠE, BAJKE und SURINE herstellten.

Anfang des 20. Jhd. verlässt man immer mehr die traditionsgemässe Bekleidung und das einheimische Leinen wird durch verschiedene Textilgewebe ersetzt.

Die genannten Teile der Tracht wurden mit Stickereien verziert. Die Stickerei ist eine Verzierungstechnik von Textilien, wobei die Fäden mit Hilfe einer Nadel an gegebener Oberfläche durchgezogen werden. Man teilt sie wie folgt ein: Zahlenstickerei, Schriftstickerei, weisse Stickerei, Aufnähen von Textilbändern und Applikation.

Bei der Zahlenstickerei werden die Fäden durch einige abgezählte Fasern der Unterlage gezogen, während bei der Schriftstickerei Gestalten, die auf der Unterlage, auf der gestickt wird, aufgezeichnet sind, umrandet und ausgefüllt werden.

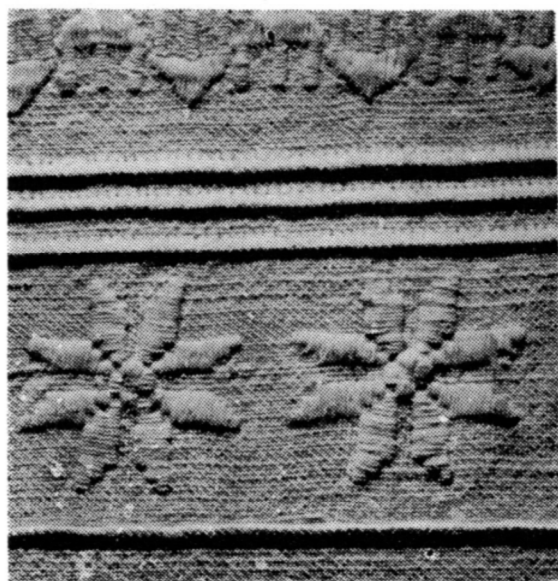
Bei der weissen Stickerei verwendet man weisses Baumwollgarn, das Aufnähen von Textilbändern wird bei kleineren Teilen der Tracht (POCULICA, LAJBEC) angewandt—durch das einfache Annähen von Zierbändern. Applikation ist eine Art der Verzierung von Stoff—und Lederteilen der Tracht. In diesem Bereich verwendet man die Applikation Stoff auf Wolle (ZOBUN), Stoff auf Stoff (SURINA) und Leder auf Leder (KOŽUH).

Bei den Ornamenten unterscheiden wir geometrische und geometrisierane Motive, Pflanzen und zoomorfne Motive. Das häufigste Ornament ist ein stilisiertes Herz und ein achteckiger Stern, das man als regionale Gestalt dieser Gegend betrachten kann. Später treten Blumen auf, die der Reihenfolge nach miteinander verbunden sind und sich nacheinander als Blumensträusse auflösen und auf der Oberfläche versträut sind. Als Verzierungsmo-

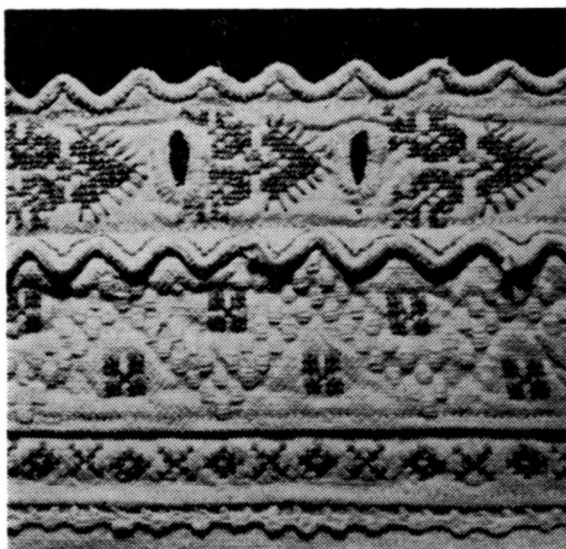
tiv bemerkt man einflussreiche Elemente der Renaissance, des Barocks und des Rokokos im Beisein autochthoner altkroatischer geometrischer Ornamente.

Die Stickerei stellt ausschliesslich ein weibliches Können dar, das sich von Generation zu Generation übertragen hat. Geschicktere Frauen brachten manchmal persönliche Elemente in ihre Arbeit hinein und das meistens als Ornament. Durch den Zerfall der Bauerngenossenschaften im 19. Jhd. kommt es auch zum Absinken der Aktivitäten in der Stickerei, das das Entstehen halbberuflicher Stickerinnen zur Folge hat, die oft auf Bestellung arbeiten. Den Einfluss der Stadt merkt man sowohl an den Stickereimotiven als auch am Material, auf dem gestickt wird.

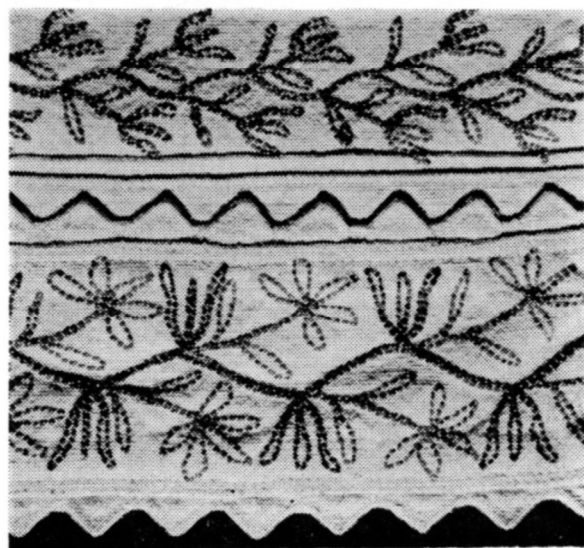
Die Tracht der Varaždiner Gegend gehört zum pannonischen Typ, das Gewand zeichnet sich durch die Weissheit und Einfachheit seines Aussehens aus. Im Verlaufe der Jahrhunderte kommt es durch den Einfluss mächtiger Impulse aus der Stadt zu Veränderungen in der Struktur der Bekleidung, die hinsichtlich des Materials und des Modells immer mehr dem städtlichen Bekleidungsstil folgt.

Sl. 1. Plosni vez brojem, ukras zadnjeg dijela skuta rubače iz Vukovoja
(Foto: D. Puttar)
Flache Zahlentiskerei, Saumaufputz des Hemdrückenteils (RUBAČA) aus Vukovoj
(Foto: D. Puttar)

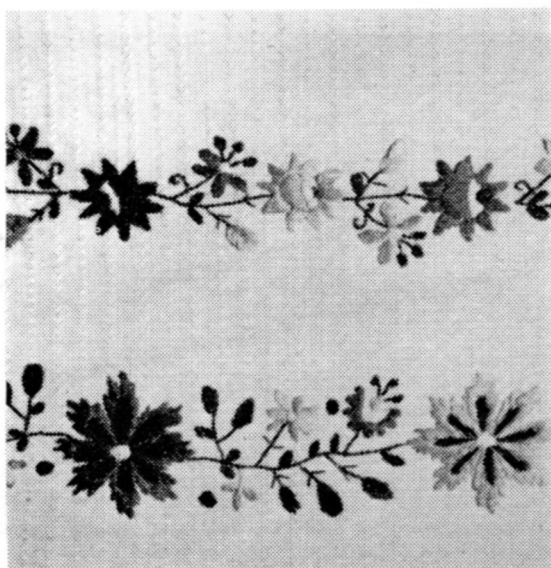
Sl. 2. Bod križića, dio ukrasa prsnog otvora rubače iz Margečana
(Foto: D. Puttar)
Kreuzstickerei, Detail eines Hemds (RUBAČA) aus Margečan
(Foto: D. Puttar)

Sl. 3. Štepanec, dio prsnog otvora rubače iz Klenovnika
(Foto: D. Puttar)
Steppstich, Detail Hemd (RUBAČA) us Klenovnik
(Foto: D. Puttar)

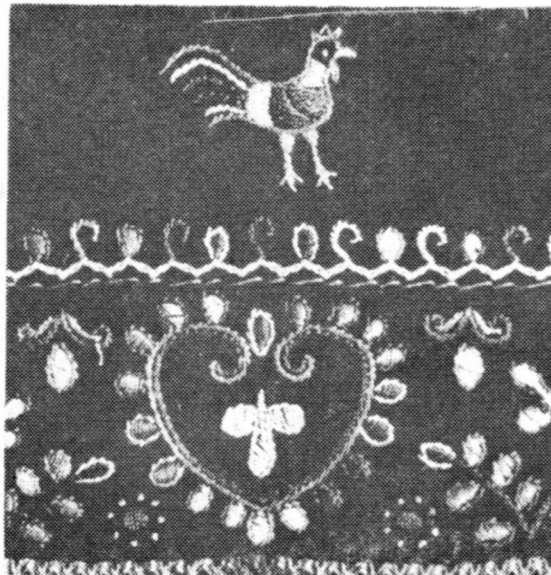
Sl. 4. Plosni vez po pismu (ZAGORSKI), ovijenac, detalj pregače iz Koretinca
(Foto: D. Puttar)
Flache Schriftstickerei, Stielstich, Schürze aus Koretinec
(Foto: D. Puttar)

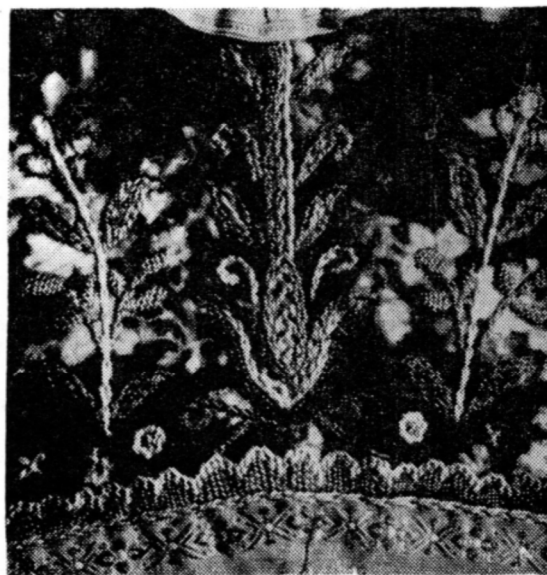
Sl. 5. Plosni vez po pismu (ZAGORSKI), ovijanac, zručani bod, detalj pregače iz Koretinca
(Foto: D. Puttar)
Flache Schriftstickerei, Stielstich, Kornstich, Detail einer Schürze aus Koretinec
(Foto: D. Puttar)

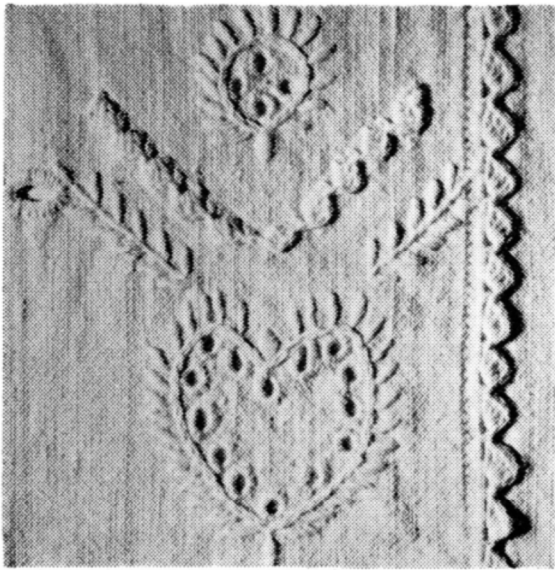
Sl. 6. Lančanac, plosni vez, bod provlačenja, vez poculjice iz Kunovca
(Foto: D. Puttar)
Kettenstich, Flachstickerei, Durchzugarbeit, Häubchenstickerei (POCULICA) aus Kunovec
(Foto: D. Puttar)

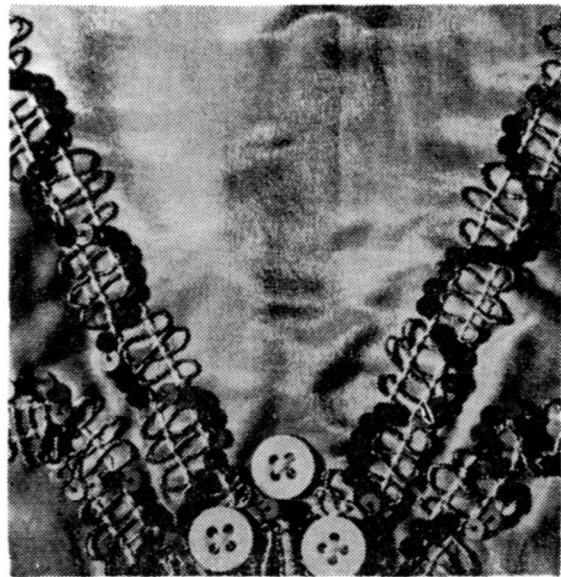
Sl. 7. Ovijenac, lančanac, zrnčani bod, kosi plosni bod, detalj pregače, nepoznato nalazište
(Foto: D. Puttar)
Stielstich, Kettenstich, Kornstich, schiefe Flachstickerei, Detail einer Schürze, unbekanntes Fundort
(Foto: D. Puttar)

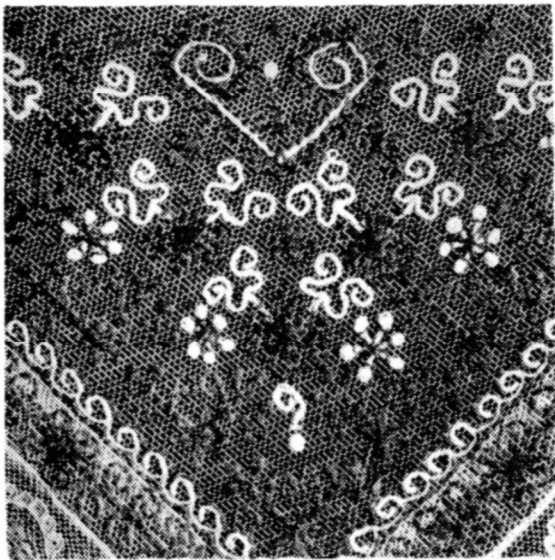
Sl. 8. Lančanac, obamet, plosni bod, vez lednog dijela prsluka iz Jalkovca
(Foto: D. Puttar)
Kettenstich, Schlingen, Flachstickerei, Rückenteil einer Weste aus Jalkovec
(Foto: D. Puttar)

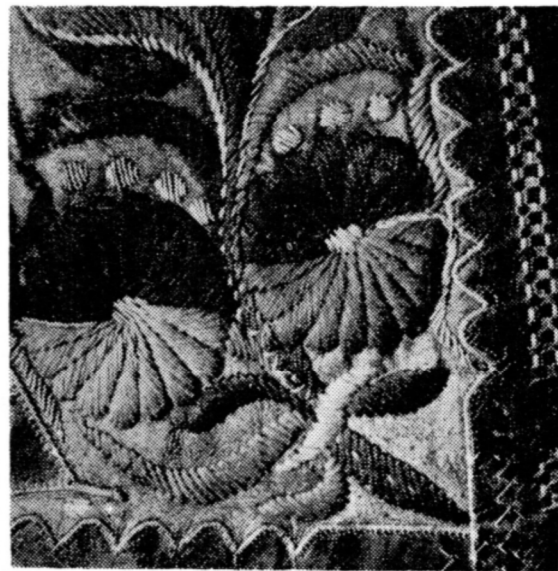
Sl. 9. Bijeli vez-plosni bod, bušeni bod, lančanac, ovijenac, ukras prsnog dijela oplečka, nepoznato mjesto nalaza
(Foto: D. Puttar)
Weisse Flachstickerei, Kettenstich, Stielstich, Brustaufplatz einer Bluse (OPLEČEK), unbekanntes Fundort
(Foto: D. Puttar)

Sl. 10. Ukrašavanje manufakturnim vrpčama, detalj leđnog dijela prsluka iz Kalničke Kapele
(Foto: D. Puttar)
Verzierung mit Manufakturbändern, Rückenteil einer Weste aus Kalnička Kapela
(Foto: D. Puttar)

Sl. 11. Tehnika provlačenja niti po mrežastoj podlozi, ukras rupca, okolica Varaždina
(Foto: D. Puttar)
Tehnik des Fedenziehens durch Netzunterlage, Detail eines Tuches aus der Umgebung von Varaždin
(Foto: D. Puttar)

Sl. 12. Aplikacija kože na kožu, plosni vez rađen vunom, prednji dio kožuha iz sela Ključ
(Foto: D. Puttar)
Lederapplikation auf Leder, Flachstickerei mit Wolle, Vorderteil eines Ledermantels (KOŽUH) aus Ključ
(Foto: D. Puttar)